

A PEDAGÓGUSOK TOVÁBBKÉPZÉSÉNEK KORSZERŰSÍTÉSE

(ÖSSZEGEZÉS)

HEGEDŰS ANDRÁS

főiskolai főigazgató

Előadásomban a *továbbképzés néhány elvi kérdésével, a továbbképzés jelenlegi helyzetének kritikai vizsgálatával és a posztgraduális stúdiummal kapcsolatos jelenlegi állásfoglalásunkkal* kívánok foglalkozni.

I.

A pedagógusok továbbképzésének néhány elvi kérdése

1. A pedagógusok rendszeres és szervezett *továbbképzésének fontosságát, szükségességét* mindenki elismeri. *A szocialista társadalom* magasrendű igényeket támaszt a pedagógusokkal szemben. *A tudományos-technikai forradalom* eredményei a pedagógusokat is új ismeretek szerzésére ösztönzi, és olyan gondolkodó, alkotó készség, szellemi rugalmasság kialakítására serkenti, amellyel a pedagógusok alkalmazkodni tudnak a társadalmi igényekhez és a tudomány fejlődéséhez. A pedagógusok *szakmai műveltségének jellege* (a tudományos felkészültség; a pedagógiai pszichológiai kulturáltság; a marxista világnézeti meggyőződés, elkötelezettség; a politikai meggyőződésből és hivatástudatból fakadó közéleti tevékenységre való készség; a közlés fejlett képessége) is előtérbe helyezi a pedagógusok továbbképzésének fontosságát.

2. A továbbképzés, a szakmai műveltség szintjének az emelése a múltban is összefonódott a haladás gondolatával. Ma — a legmagasabb rendű társadalmi forradalom időszakában — a továbbképzéssel szembeni igény felfokozódott.

3. Nemcsak a pedagógusok továbbképzésének fontosságáról, szükségességéről kell beszélnünk, hanem annak *továbbfejlesztéséről, korszerűsítéséről is*.

4. Az igényesebbek a pedagógusok továbbképzéséről szólván már nemcsak a *kötelességet*, hanem a *jogokat* is hangsúlyozzák. Az 1962-ben Montreálban tartott UNESCO-konferencia határozatában ezt olvassuk: „A világ valamennyi gyermekének joga van ahhoz, hogy szaktárgyukban és a pedagógiában kitűnően képzett pedagógusok oktassák, ugyanakkor a *pedagógusoknak is joguk van arra, hogy szaktárgyaikban és a pedagógiában bővítsék ismereteiket és minél magasabb képzettségre tegyenek szert.*”

5. Ebből következik az is, hogy a pedagógusoknak maguknak is egyértelműbben kell követelniök, *hogy teremtsék meg számukra a rendszeres továbbképzés lehetőségét és feltételeit, maguk is fogalmazzák meg továbbképzési igényüket, és vegyék igénybe különböző szervezeteiket* továbbképzésük minél tartalmasabb és minél eredményesebb megvalósítása céljából.

6. A pedagógus-munka szakmai tartalma, etikai és társadalmi fontossága megköveteli, hogy azoknak *a pedagógusoknak kötelességévé kell tenni a továbbképzést.*

akikben a továbbképzéshez való jog igénye nem támadt fel. A továbbképzést korunkban *kötelezővé* kell tenni, az *önkéntesség* a továbbképzési forma megválasztásában érvényesüljön.

7. Szükségesnek látszik, hogy *a továbbképzés fogalmát korszerűen és helyesen értelmezzük.* (Nem hiányt pótol, nem új diploma megszerzésére jogosít; a képzettséget emeli magasabb szintre; az alkotó pedagógiai munka értékét és hatékonyságát nölteti; a pedagógus kvalifikációját biztosítja; a pedagógus pályán belül — az erkölcsi és anyagi megbecsüléssel — az előbbre jutás, a helyesen értelmezett egyéni karrier kiélési lehetőségének feltételeit teremti meg stb.)

8. Hazánkban külön kérdésként kell foglalkoznunk azoknak a pedagógusoknak a továbbképzésével, akik *képesítés nélkül kezdték meg munkájukat*, és úgy szereztek diplomát, hogy a pedagógusképző intézmény formálód erejét nem érezhették meg.

9. A pedagógusok továbbképzésének hangsúlyozásakor többször a mindennapi, aprólékos gyakorlati munka igényéből indultak ki végtelenen úgy, hogy sokszor már a merev praktikizmus ülte meg a továbbképzést. *A korszerű továbbképzés szemléletét az alkotó gyakorlati munka igényének, a tudomány fejlődésének, a pedagógusok differenciált érdeklődési körének stb. együttes figyelembe vétele kell, hogy meghatározza.*

10. A továbbképzés kulcskérdése az *érdekltség kérdése.* Jelenleg a továbbképzésben nem érdekelt sem a pedagógus, sem az iskola. Így válik formalitássá sok esetben a továbbképzés. A pedagógusok jobbára felesleges tehernek érzik, az iskolák pedig legszívesebben visszatartják róla pedagógusait, vagy a gyengébb, kevésbé használható emberanyagot küldik a különböző továbbképzési tanfolyamokra.

11. *A kiegészítő, diplomaszerező képzést és a továbbképzést el kell választani egymástól, s az előbbivel szemben ennek az utóbbinak legyen nagyobb tekintélye, rangja.* Jelenleg fordított a helyzet: magasabb képzést (főiskola helyett egyetemet) szerezve mind anyagilag, mind társadalmilag magasabb státusba kerül a nevelő s rendszerint átkerül más iskolatípusba is. Holott nem az a cél, hogy a jobbaktól kiürüljön lassan egy-egy nevelői részleg. Arra kell törekedni, hogy a saját státusán belül maradv, tehát pl. általános iskolai felső tagozatos nevelőként dolgozva képezze tovább magát a pedagógus. Jelenleg *az érdekltség a diplomaszerezés és nem a továbbképzés irányába hat.*

12. Az érdekltséget össze kell kapcsolni *a továbbképzés gyakorlati hasznosításával, hatékonyságával* is. Nem elégséges kritérium tehát a továbbképzés elvégzése, annak a gyakorlati oktatónevelő munkában való érvényesítését is elemezniök, értékelniök kell a szakfelügyelőknek, igazgatóknak.

II.

A pedagógusok továbbképzésének jelenlegi helyzete, problémái

A jelenlegi továbbképzési rendszer a 109/1969. MM. sz. utasítás rendelkezéseinek megfelelően alakult ki. Megyénkben is ennek az utasításnak megfelelően létesült a továbbképzési hálózat.

A jelenlegi továbbképzési rendszer szervezéséről, tartalmi és módszertani problémáiról, hatékonyságáról tudományos igényű kritikai jellegű megállapításokat nem tehetünk, de bizonyos tendenciákat máris észlelünk, s eddigi tapasztalataink is arra készítenek, hogy a korszerűsítés érdekében javaslatainkat megfogalmazzuk.

Az MM 1969-es utasítása alapján létrejött továbbképzési formák — helyesen — a *differentiáltság* fontosságát érzékeltetik. Ezt a törekvést kell továbbfinomítani úgy, hogy a továbbképzési formák sokszínűsége, összetettsége lehetőséget biztosítson a pedagógusoknak arra, hogy egyéni hajlamuk, érdeklődésük, lehetőségük szerint vegyenek részt a továbbképzésben.

A mai továbbképzés ugyanakkor sok vonatkozásban *áttekinthetetlen, egyenetlenül, tetszőlegesen szervezett, gyakori benne a kapkodás, a főlöszleges párhuzamosság, s ez kedvezőtlenül befolyásolja a továbbképzés jelentőségét, fontosságát.*

Javasoljuk:

1. A továbbképzést koordináltabbá kell tenni. A megyei, városi továbbképzési központok éves és távlati terveivel összhangba kell hozni az egyéb szervek által végzett továbbképzéseket.

2. Rendezni kell a művelődésügyi osztályok és kabinetek viszonyát, kapcsolatát.

Megvizsgálálandónak tartjuk: az MM-nek vagy az OPI-nak nem kellene-e egyértelműbben vállalnia a továbbképzés központi — elvi — irányítását. Ennek a központi szervezetnek lehetne a megyei szervezete a Továbbképzési Kabinet.

— A jövő egyik alapvető továbbképzési formája a *komplex továbbképzésé*, amelyen a pedagógus együtt, egyszerre kap szaktárgyi, pedagógiai-pszichológiai és ideológiai továbbképzést.

Javasoljuk:

Ki kell dolgozni a komplex továbbképzés tartalmát, főbb módszereit, meghatározni szervezetét.

A jövő másik alapvető továbbképzési formája az *önképzés formájában történő továbbképzés*. Az önképzés a pedagógusnak a pályával, a hivatással, önmaga emberiségével szembeni örökös tartozása. Enélkül elképzelhetetlen a művelt, szocialista pedagógus. *Az önképzésnek több területe lehet: a pedagógiai kísérletezés, az önálló tudományos munkavégzés stb.* A pedagógiai kísérletezést, egy-egy sajátos nevelői teljesítményt a továbbképzésben való részvételnek kell minősíteni. Az önálló tudományos munka az általános és középiskolákban az utóbbi években elsorvadt. Kiszorult az iskolákból a tudományos tevékenység. A tudós-tanár az iskolának is emeli a rangját, tekintélyt ad neki, ugyanakkor a többi pedagógusban is igényt ébreszt. Az iskolákban jelenleg uralkodó tudományellenesség ellen a tanügyigazgatásnak is komolyan fel kell venni a harcot.

Javasoljuk:

1. Ki kell dolgozni az önképzés formájában történő továbbképzés *területeit* (pedagógiai kísérletezés, önálló tudományos munkavégzés stb.): *irányításának, ellenőrzésének elveit, módszereit, értékelésének, minősítésének anyagi és erkölcsi feltételeit.*

2. Az önképzés formájában történő továbbképzés nem mellőzhető formái a *tanulmányi kirándulások, a szakmai utak*. Meg kell vizsgálni, miképpen lehet biztosítani kedvezményes továbbképzési bel- és külföldi utakat a nevelők számára. Különösen fontos ez az *idegen nyelvet tanító tanárok* részére: az ő továbbképzésüket elsősorban az illető nyelvtérületen tartott nyári egyetemeken, tanfolyamokon való szélesebb körű részvétel formájában kell biztosítani.

3. Be kell illeszteni a pedagógustovábbképzés állandó formái közé a *rádiót, televíziót és a filmet*. Ennek a mikéntjét az illetékes szakembereknek ki kell dolgozniok.

4. Meg kell határozni az iskolák igazgatóinak, a szakfelügyeletnek a feladatkörét az önképzéses formában részt vevő pedagógusok továbbképzésének segítésében és értékelésében.

5. Az önképzés formájában történő továbbképzésnek előfeltétele, illetve nagy segítőtje a könyvtár. Fejleszteni kell a Továbbképzési Kabinetek és az iskolák könyvtárait. Anyagi támogatást kell nyújtani a saját könyvtár fejlesztéséhez. Javasoljuk, hogy az MM továbbképzési alapot létesítsen, amelyből egy kis alapkönyvtárral tudna útnak bocsátani minden újonnan kinevezett tanárt. Javasoljuk, hogy a pedagógusok prémiumának legyen egy sajátos típusa: a továbbképzési prémium, amely könyvvásárlásra jogosít fel.

A jövőben is nagy gondot kell fordítani a pedagógusok ideológiai-világnézeti-politikai továbbképzésére. Eddigi tapasztalataink szerint ezt a képzést a legszervezettebben a Marxizmus—Leninizmus Esti Egyetem valósítja meg. Nagy népszerűsége van az állami továbbképzési szervek által szervezett 2 éves szakosított ideológiai továbbképzésnek.

Javasoljuk:

1. A Marxizmus—Leninizmus Esti Egyetem a meglévő tagozatokon kívül egyéb tagozatokat is szervezzen az igények és az egyéni érdeklődés kielégítése érdekében.

2. Rendezni kell a 2 éves szakosított ideológiai tanfolyamon részt vevők óradíjazását, az eredményes befejezés után az anyagi megbecsülés lehetőségét.

A speciális munkakörök száma és fontossága az utóbbi időben megnőtt. Az itt dolgozók (napközi otthonos nevelők, ifjúsági könyvtárak vezetői, a „Világnézetünk alapjai” és a „Honvédelmi ismeretek” című új tárgyak tanítói, a felnőttoktatásban tanítók gyermekvédelmi, pályaválasztási felelősök stb.) továbbképzése nélkülözhetetlen. Ezeknek a továbbképzése lényegében a képzés hiányait pótolja.

Javasoljuk:

A pedagógusképzésben biztosítani kell olyan szak vagy szakok létrehozását, amelyek a speciális pedagógiai munkakörök ellátására képesítenek. — Jelenleg szélesíteni kell a továbbképzési hálózatban a speciális tanfolyamok körét.

A jövőben is komoly feladatot jelent a vezetők továbbképzésének biztosítása és rendezése. Itt az igazgatók, igazgatóhelyettesek, szakfelügyelők, a káderutánpótlást biztosító kiváló nevelők mellett mindazokra a pedagógusokra gondolunk, akik a pedagógusok továbbképzésének vezetésében valamilyen formában részt vesznek. Az oktató-nevelő munka műhelye az iskola és a különböző nevelési intézmény. Az ott dolgozó nevelők továbbképzésének szervezője, irányítója és ellenőrzője az intézmény igazgatója. Ezért az igazgatók és a szakfelügyelők felkészültségét és felelősségét fokozni, fejleszteni kell.

Javasoljuk:

1. Az igazgatókat, igazgatóhelyetteseket tehermentesíteni kell (adminisztrátor, iskolatitkár alkalmazásával), hogy idejük legnagyobb részét az iskolák pedagógiai vezetésére fordíthassák, színvonalas továbbképzés keretében biztosítani kell, hogy a korszerű iskolavezetéshez szükséges ismereteket elsajátítsák.

2. Az iskolák igazgatói a továbbképzési kabinetek éves és távlati tervének megfelelően készítsék el a nevelők továbbképzési tervét. Mozgósítsák a nevelőket a különböző továbbképzési formákban való részvételre, és informálódjanak ott végzett munkájukról.

3. Sokasodnak a *szakfelügyelők* tennivalói. Javasoljuk, hogy a szakfelügyelő egy szaktárgyra felügyeljen, és heti óraszámra 6 órára csökkenjen.

4. Szabályozni kell a továbbképzés irányításában, ellenőrzésében *az igazgatók és szakfelügyelők együttműködését*.

5. Rendezni kell az igazgatók, helyetteseik, a szakfelügyelők, a továbbképzés vezetésében részt vevő pedagógusok továbbképzésének szervezeti kereteit, irányítóit, tartalmát stb.

A továbbképzési rendszerben nagy feladat hárul *a továbbképzési kabinetekre*.

Javasoljuk:

1. A továbbképzési kabinetek *személyi, tárgyi, anyagi feltételeit* a továbbképzési színvonal követelményeivel kell összhangba hozni. (Könyvtár, szemléltetési eszközök, jegyzetek és tematikák sokszorosítása stb.)

2. Fokozott gondot kell fordítani a továbbképzésben részt vevő *bázis-iskolák* anyagi, tárgyi, személyi ellátottságára, hogy az igényeknek megfelelhessenek. Ki kell dolgozni a közreműködő kiváló pedagógusok anyagi elismerésének rendszerét.

III.

A posztgraduális stúdium, mint a pedagógusok továbbképzésének egyik korszerű formája

A nemzetközi szakirodalom és törekvések vizsgálata alapján a pedagógusok továbbképzésének olyan formájával foglalkozott mai tudományos ülésünk, amelynek bevezetésére nálunk még nem történtek kísérletek. Ez az *egyetemhez, főiskolához kapcsolt továbbképzés a posztgraduális stúdium*. A posztgraduális stúdium *tematikája is komplex*: a szaktudományt, a marxizmus—leninizmust, a pedagógiát, pszichológiát, szakmetodikát stb. egyaránt felöleli. Ennek a továbbképzési formának a magasabb szintjét az biztosítja, hogy *teljes egészében a pedagógusképző intézményekben* (egyetemen, főiskolákon, tanító- és óvónőképző intézetekben) *történik*.

Az UNESCO 1968-ban és 1970-ben Prágában és Pozsonyban tartott ülésén a különböző európai országok szakemberei vitatták meg az egyetemhez, főiskolához kapcsolt továbbképzés, a posztgraduális stúdium problémáit. Magyarországon először a Szegedi Tanárképző Főiskola ma, 1971. április 1-én tartott tudományos ülésen foglalkozott a posztgraduális stúdiummal.

A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Ülésszakán a külföldi szakemberek véleményével egybehangzóan a következő érvekkel *indokoljuk* az egyetemhez, főiskolához kötött továbbképzés szükségességét:

Az önművelés, a továbbképzés eddig alkalmazott formái ma már nem minden esetben biztosítják a pedagógusok korszerű továbbképzését, s ezért számukra is meg kell teremteni a szervezett továbbképzés egy újfajta és magasrendű intézményes formáját, s ez a posztgraduális stúdium lehet.

Figyelembe kell venni azt a tartalmi fejlődést, amely az általános és középipiskolák tantervi anyagában mutatkozik. Ezekben az iskolákban fokozódik a tudományosság felé való orientálódás. Ha a pedagógus meg akar felelni ennek az egyre jobban érvényesülő tendenciának, kapcsolatot kell teremtenie újból a tudománnyal, élményanyagává kell tennie az új tudományos eredményeket. Ez pedig csak az egyetemen, főiskolán lehetséges.

Ha igényünk a tudós-alkotó tanár, akkor a továbbképzésnek feltétlenül kell olyan részének is lennie, amely a pedagógus bizonyos területen végzett tudományos tevékenységét támogatja, segíti, ehhez pedig tartalmaz segítséget csak az egyetemek, főiskolák adhatnak.

A pedagógusképzésnek és a továbbképzésnek egységes egészet kell képeznie.

A továbbképzés nem lehet alacsonyabb szintű, mint a képzés. A posztgraduális képzésnek ott kell folynia, ahol a képzés befejeződött.

A spontán tanulást rendszeres tanulmányozássá kell változtatnia. Ez pedig magas szinten az egyetem, főiskola irányításával valósulhat meg.

Csak a posztgraduális stúdium képes a tanári kvalifikációt magasabb szintre emelni.

Az egyetemhez, főiskolához kapcsolódó továbbképzés *nehézségeit* a következőkben látjuk:

Az egyetemek, főiskolák jelenlegi helyzetükben nem képesek teljesíteni a tanárok továbbképzésével kapcsolatos feladatokat. Legfeljebb arról lehet szó, hogy bizonyos mértékben bekapcsolódnak a főbb feladatok megoldásába. Nem vehetik magukra az egész munkát, csak segíthetik. Sem a személyi, oktatói, sem a pénzügyi feltételek nem állnak rendelkezésre.

Ha minden pedagógus számára kötelező a posztgraduális stúdium, hogyan teremtik meg ennek a feltételeit az iskolában?; ki fogja helyettesíteni a pedagógusokat?; egyszer kell részt vennie a pedagógusnak a posztgraduális stúdiumban vagy többször?; ki fedezi a pedagógus költségeit?; stb.

Azokban az államokban, ahol a posztgraduális képzést bevezették, *a felsőoktatási intézményeken kívül is fenntartanak egy jól szervezett továbbképzési hálózatot.*

Javasoljuk:

1. A magyar szakembereknek állandóan részt kell venniük minden olyan tanácskozáson, ahol a posztgraduális képzés tapasztalatait, tendenciáit vitatják meg;

2. Országos szintű tanácskozásokon meg kell vitatni a következő problémákat: kik vehetnek részt a posztgraduális stúdiumban?; milyen legyen a posztgraduális stúdium programja, módszere, hogyan történjék a gyakorlati megvalósítása?; milyen anyagi és erkölcsi előnyt biztosít (esetleg címmel is együttjárhat) a posztgraduális stúdium eredményes elvégzése azokkal szemben, akik más továbbképzési formában vettek részt? stb.

3. A posztgraduális stúdium kísérleti munkálatait meg kell kezdeni néhány pedagógusképző intézményben. A Szegedi Tanárképző Főiskola készséggel vállalná a kísérletben való részvételt. Saját kiadványunkban, a Tudományos Közleményekben népszerűsítjük a posztgraduális stúdium lényegét, funkcióját.

4. Eddigi tapasztalataink alapján fel kell hívni a pedagógusképző intézmények figyelmét a következőkre: Továbbképzési prémiumok révén anyagilag is érdekeltté téve ne másodlagos, hanem élvonalbeli erőiket állítsák be a továbbképzési munkába; vonják be intenzíven továbbképzési feladatok ellátásába a tudományos intézetek dolgozóit is: általában tudatosítani kell a pedagógusképző intézményekben, hogy a továbbképzési munkát nem szabad lebecsülniük: munkájuk egyik legfontosabb részének kell látniuk ezt. A továbbképzési feladatok minél eredményesebb megvalósítása révén lehet elérni azt, hogy minél intenzívebb kapcsolat jöjjön létre a pedagógusképző intézmények és az iskolák között. Így valósulhat meg az is, hogy mint szellemi irányító, mint előre hajtó, színvonal-ösztönző állandóan jelen legyen az egyetem és a főiskola az iskolák életében.